

MARIA PAREDES BAULIDA

Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana
maria.paredes@uab.cat

Estimava Menorca, i l'estimava tant que contribuí a fer-la notòriament visible en el mapa cultural més enllà de les fronteres dels territoris de parla catalana, tot projectant-la arreu, ja fos com a objecte d'estudi per a illencs i forans, ja com a punt de trobada i promoció de la ciència i la cultura. Va dedicar a aquest fi una gran part de la seva vida i tots aquells que vàrem conèixer-lo hem estat testimonis d'aquest compromís seu amb la divulgació científica i amb la llengua i cultura pròpies.

Josep Miquel Vidal va morir de sobte, el 9 de gener, mentre caminava per un carrer cèntric de Maó —ell sempre ho hauria escrit d'aquesta manera—, la ciutat on havia nascut feia setanta-tres anys. Era molt a prop de la seu de l'Obra Cultural de Menorca (OCM), des d'on dirigia la publicació de l'Enciclopèdia de Menorca, un projecte al qual va dedicar molts esforços i implicació personal i que és una mostra de l'excel·lència del seu llegat. La sensació d'orfandat de molts va ser immediata: tanta feina ben feta, amb dedicació i abnegació; tants projectes endegats. I ara, què? En obituaris recents s'ha dit d'ell que ha representat «40 anys de Cultura a Menorca» (*Serra d'Or*, Jaume Mascaró), i se l'ha definit com a «físic i investigador», «pare de l'Enciclopèdia de Menorca», «el sabio menorquí», «el millor amfitrió; erudit interlocutor inevitable per allò que es referís a Menorca; gran divulgador» (*El País*), «menorquí il·lustrat»... però, com es definia a si mateix? En una entrevista del 2007 que li feren amb motiu de la cessió de 30.000 fotografies seves a l'Arxiu d'Imatge i So de Menorca (AISM), responia: «Un poc de fotògraf, un poc d'historiador de la ciència, un poc de físic, director de l'Enciclopèdia de Menorca, Coordinador científic de l'IME... un poc de cada.» La suma d'aquests «pocs», però, el feu un gestor actiu de grans iniciatives culturals, que posseïa el do de moure's, amb gran capacitat de diàleg, entre les persones i les institucions, que cercava l'entesa i el consens a fi d'aconseguir tirar-les endavant, amb una convicció personal indiscutible.

El seu currículum ens diu que J.M. Vidal es llicencià en Ciències Físiques a la Universitat de Barcelona el 1968 i fou professor adjunt de Física de l'estat sòlid fins el 1974. Després, decidí tornar a Menorca, potser perquè no viatjava mai en avió (quan li preguntaves per què un astrofísic com ell no ho feia, responia, amb un mig somriure, que no ho veia clar...) i els trajectes en vaixell es feien massa llargs. Un cop a l'illa, i sense perdre mai els seus interessos acadèmics, posà en marxa els dos projectes culturals més grans que hi ha hagut a Menorca en les últimes dècades: primer, l'Enciclopèdia de Menorca, a partir del 1977, i després

l'IME (Institut Menorquí d'Estudis, «no Institut d'Estudis Menorquins», deia sempre), del qual fou Coordinador científic des del 1986.

L'Enciclopèdia començà publicant-se en fascicles i pretenia tenir, des dels inicis, un caràcter d'alta divulgació en què es conjuguessin l'erudició científica i la claredat: ara mateix ja compta amb disset volums bellament il·lustrats; J.M. Vidal en presentà el darrer, dedicat a la història del segle XVIII, uns mesos abans de morir. L'IME és un organisme autònom creat pel Consell Insular de Menorca, que té la finalitat d'incentivar la recerca a través d'ajuts i beques a joves investigadors, promoure el debat científic i cultural a través de conferències, col·loquis i trobades i publicar-ne els resultats a través de les seves edicions. J.M. Vidal, que sempre en fou Coordinador científic, deia fa poc que l'IME tenia ara més sentit que mai, pel gran nombre d'investigadors que hi estan treballant, ja sigui com a membres de les seccions (Ciència i Tècnica; Ciències Naturals; Ciències Socials; Història; Arqueologia; Llengua i Literatura) i de l'Observatori Socioambiental de Menorca (OBSAM), ja com a col·laboradors puntuals. «Tot està en marxa», deia, amb un orgull justificat, «amb la col·laboració de molts, amb continuïtat». Ho veiem en el gran nombre de publicacions aparegudes que Vidal propicià des de la fundació de l'IME.

Foren testimonis de la seva categoria intel·lectual i humana, així com de les seves aptituds per a la col·laboració, el diàleg i la recerca de consens, algunes institucions de les quals fou membre actiu en qualitat de físic, com la Societat Catalana de Física, i la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica; els patronats als quals va pertànyer, en especial el de la Fundació Fernando Rubió Tudurí-Andròmaco; les juntes directives de les quals va formar part, com la de la Societat catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica i, sobretot, les institucions de les quals fou assessor científic en els darrers deu anys, com el Consell Acadèmic de l'Escola de Salut Pública del Llatzeret de Maó, la Reial Acadèmia de Medicina de les Illes Balears, l'Institut d'Estudis Baleàrics i el Consell Editorial de la Col·lecció la Ciència a les illes Balears. Més enllà del seu àmbit acadèmic impulsà també els projectes culturals i la col·laboració de l'IME amb altres entitats de prestigi, entre les quals la Universitat Catalana d'Estiu, de la qual era membre del Consell Rector des del 2002 i l'Institut d'Estudis Catalans, amb el qual col·laborà estretament en projectes comuns, com la publicació de l'obra gramatical i lexicogràfica d'Antoni Febrer i Cardona, de la qual la Secció Filològica ja ha publicat tres volums.

En els darrers anys, dedicà la seva activitat investigadora a la Història de la Ciència a Menorca, concretament en els àmbits de la Medicina, la Farmàcia i la Meteorologia. Participà activament en nombrosos seminaris i congressos, com els diversos *Encontres d'Història de la Ciència i de la Tècnica a Catalunya*, dels quals fou membre del Comitè Acadèmic (entre el 2000 i el 2008), i en el XII Congrés d'Història de la Medicina Catalana que es celebrà a Pollença el 2002. Igualment, impartia cursos en l'Escola d'Estiu de Salut Pública del Llatzeret de Maó, des del 1996, i a la UCE, des del 2005. Pel que fa a les publicacions, és autor de

diverses monografies, entre les quals *Una societat mèdica a la Menorca britànica* (1998) i *Rafael Hernández, un metge liberal menorquí* (2000), diversos capítols en obres col·lectives i una vintena d'articles. Entre els articles, en trobem alguns que ofereixen una visió diacrònica: «Ciència i societat a Menorca al tombant dels segles XVIII i XIX: una proposta d'investigació» (*Randa* 31, 1992); «Les dècades prodigioses de la ciència a la Menorca del segle XIX» (*Randa* 47, 2000); «La ciència a Menorca en el primer terç del segle XX» (2006); «Les ciències naturals en la història de Menorca» (2006) i «La ciència a l'Ateneu de Maó, des dels seus orígens fins a la Guerra Civil» (2006), per citar-ne alguns. En altres, es centra en alguns científics setcentistes, com el metge britànic George Clehorn i l'apotecari Andreu Hernández i en els naturalistes menorquins del segle XIX, així com en el Llatzeret de Maó i la meteorologia del XIX. Dins de la mateixa temàtica, va coordinar alguns volums, entre els quals *Clima, microbis i desigualtat social de les topografies mèdiques als diagnòstics de salut* (2000), *Joan Rodríguez Femenias, un naturalista menorquí del segle XIX* (2004) i *Cartes que lliguen. Les correspondències científiques com a Font de la història de la ciència* (2007). Cal destacar també la seva activa participació en la *Història de la Ciència a les Illes Balears*, publicada per la Conselleria d'Innovació, Interior i Justícia del Govern de les Illes Balears; juntament amb Isabel Moll i Blanes, dirigí els volums III, «La Il·lustració» (2008), i el IV «El segle XIX» (fins a la Restauració) (2001).

J.M. Vidal va rebre guardons de diverses institucions de reconegut prestigi: el Premi d'Acció Cívica Jaume I (1984), la Medalla Ramon Llull, del Govern Balear (2006), el Premi Pere Prats, de Medi Ambient del Govern de Menorca (2006), el Josep Maria Llopart, de l'Obra Cultural Balear (2008), el Recercat (2009), el Premi Canigó, de la Universitat Catalana d'Estiu (2012) i el darrer, la Insígnia d'Or de l'Institut Menorquí d'Estudis, que va rebre en primícia (2012). Ell, quan li preguntaven sobre aquests reconeixements deia: «M'han premiat per fer coses que em diverteixen».

Vaig conèixer Josep Miquel Vidal l'any 1988, amb motiu d'una primera estada que vaig fer a Menorca gràcies a la concessió d'un ajut d'estudis de l'IME; estava en plena elaboració de la meua Tesi Doctoral i necessitava consultar els manuscrits de l'humanista Antoni Febrer i Cardona. Impossibile d'oblidar la primera imatge de J.M. Vidal, aquella tarda, assegut al seu despatx del primer pis d'OCM, al carrer Miquel de Verí, literalment colgat per fascicles de diversos volums de l'Enciclopèdia de Menorca apilats contra les parets: un esguard afable rere les ulleres i una veu poderosa, de baríton; una senzillesa amb classe, una fina ironia, que traspuava d'una ment brillant. Em va facilitar la recerca, aquella vegada i altres que van venir després, com ho feia amb tots els investigadors que necessitessin fer treballs de camp o consultar els fons bibliogràfics privats o públics de l'illa. Fora de l'horari de feina, em va presentar les persones adequades, em va suggerir estratègies per moure'm per Maó, aquella ciutat que ell coneixia tan bé i jo tan poc. Des d'aleshores, vaig tenir ocasió de coincidir amb ell moltes vegades: a Menorca, a Prada de Conflent i a Barcelona, ja fos en actes acadèmics, congres-

sos i reunions a l'IEC, amb qui l'IME tenia convenis, ja en ambients més distesos, com a amic de la família. Darrerament, acostumava a venir a Barcelona tres o quatre vegades a l'any, com a mínim; a banda de les gestions com a Coordinador de l'IME, assaltava algunes llibreries, adquiria DVDs de films clàssics i acudia a concerts, teatres i cinemes, on es delectava amb les darreres estrenes de cine d'autor. Com a bon gurmet, gaudia també amb algun àpat selecte, sovint amb amics o coneguts i acostumava a reivindicar la cuina popular menorquina tot preparant i fotografiant ell mateix alguns plats que coneixia tan bé des que era infant i que, com tantes altres coses, tampoc no volia que es perdessin.

Aquesta seria potser l'herència de J. M. Vidal: haver endegat, al llarg de dècades d'intensa dedicació personal, la recuperació de la memòria d'una Menorca del passat i, a partir d'aquí, la projecció d'una nova identitat illenca consolidada vers el futur. *Non omnis moriar*, «no moriré tot jo», deia el poeta Horaci. De J.M. Vidal ens resten nous camins oberts, i també paraules i imatges, gairebé màgiques, del camp menorquí, aturades en el temps per la seva càmera fotogràfica.